

Cerkev je 1989 dobila nov križev pot, ki ga je iz drobno zrnatega sivega viniškega peščenjaka izklesal akademski kipar Viktor Gojkovič in je v bistvu najnovejša umetniška dopolnitev cerkve.

Posebno poglavje v knjigi je namenjeno gotskim freskam v nekdanji Križevi kapeli. Skoraj v celoti je z njimi prekrita južna stena pod pevskim korom, poslikane pa so tudi vse druge stenske ploskve in obok. Umetnik, ki je naslikal freske, ostaja zaenkrat še neznan, slikarije pa se po umetniški vrednosti razlikujejo od vseh drugih gotskih slikarij na Slovenskem, je pa že France Stele nakazal kot možen prostor, od kod bi lahko prišel umetnik, Južno Tirolsko.

Ob koncu knjige so predstavljeni še trije kamniti gotski reliefi (angela z grbi, Trije kralji in Marijina smrt), ki so bili prvotno deli cerkvene opreme in kasneje vzdani v zdajšnji cerkveni vhodni lopi, po restavriranju pa so jih postavili v na novo urejen bogoslužni prostor v nekdanjem okroglem obrambnem stolpu.

Celoten slovenski tekst knjige je preveden še v nemščino, vendar nemškega dela ne spremljajo fotografije, ker si jih bralec pač lahko ogleda ob slovenskem besedilu.

Martin Šteiner

Bartholomäus (Jernej) Kopitar : Neue Studien und Materialien anlässlich seines 150. Todestages.
Herausgegeben von Walter Lukan. Österreichische Osthefte. Zeitschrift für Mittel-, Ost- und Südosteuropaforschung. 36 (1994), zvezek 3. Strani 369-705.

Znameniti avstrijski znanstveni časopis, ki ga izdaja Inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo na Dunaju, je ves svoj tretji zvezek 36. letnika posvetil Jerneju Kopitarju (1780-1844). Gre za zbornik, ki ga je pripravil in uredil Walter Lukan ob 150-letnici smrti pomembnega filologa slovenskega izvira. Nove študije in novo gradivo so delo devetih znanstvenikov, ki so svoje prispevke združili pod skupnim naslovom *Bartholomäus (Jernej) Kopitar*.

Omenjeni časopis je zborniški obdelavi Vuka Stefanovića Karadžića (1987) in F. Miklošiča (1991) s tem dodal še tretjega zaslužnega filologa s področja jugovzhodne Evrope. Izid Kopitarjevega zbornika ima velik pomen vsaj iz dveh razlogov. Prvi razlog je v znova potrjeni resnici, da gre za evropsko odmevnega znanstvenika, ki v zadnjem času doživlja vedno bolj poglobljene tematizacije in zanimive aktualizacije. Odkritje novih korespondenčnih virov in študijska obravnava posameznih vprašanj, pri čemer sodelujejo raziskovalci iz različnih delov sveta, potrjujejo misel L. Rankeja, da gre za "najboljšega filologa, z najbolj razsežnim in natančnim znanjem, ki ga je imelo avstrijsko cesarstvo". Misel o Kopitarjevi znanstveni odličnosti je poglavitna vsebina urednikovega predgovora (Vorwort, str. 373-76). W. Lukan v njem navaja kratek biografski očrt, ki ga je leta 1838 objavil Joseph Sigmund Ebersberg; besedilo je *laudatio* Kopitarjevih zaslug v slavistiki in klasični filologiji. Drugi navedek je iz ustrezne karakteristike Josepha von Hormayra iz leta 1847; v njej je zajeta tematska širina in nekaj osebnostnih značilnosti, ki jih je avtor zapisal na podlagi poznanstva s Kopitarjem. Oba citirana odlomka sta uredniku podlaga za kritično ovrednotenje dosedanjih objav Kopitarjevega dela in korespondence. Oboje še ni dokončano, zato tudi ostaja vrsta pomembnih vprašanj, ki so nepopolno raziskana, nekatera pa sploh še niso evidentirana (na primer cenzorska dejavnost). Slavistična znanost potrebuje tekstonkritično izdajo Kopitarjevih del, ob tem pa tudi komentirano objavo njegove korespondence. Urednikova pobuda je toliko bolj aktualna, ker se zaveda, da je Kopitarja treba uvrstiti v zgodovino evropske znanosti: "Kopitar je bil vendarle zaradi svojih znanstvenih stikov po vsej Evropi in zaradi svojega dela, ki je bilo utemeljeno v tem, dejansko znanstvena osebnost evropske razsežnosti".

Zavest o Kopitarjevem pomenu v evropski znanosti svojega časa navdaja tudi vse objavljene prispevke, kar je drugi razlog za veliko vrednost obravnavanega zbornika. Na prvem mestu je objavljena razprava S. Hafnerja pod naslovom *Bartholomäus (Jernej) Kopitar in der Wiener Romantik* (str. 377-96). Nestor med kopitarologije je z velikim znanjem zložil zapleten mozaik Kopitarjevih odnosov do ljudi in razmerij do idej v takoiimenovani dunajski romantiki. Kopitar je, takoj po prihodu na Dunaj v novembru 1808. leta, vzpostavil številne stike z najbolj pomembnimi kulturnimi delavci tistega časa. Uveljavil se je zlasti v znanstvenih časopisih, ki so izhajali na Dunaju; v njih je utemeljeval slovensko filologijo na način, ki mu je prinesel priznanje in slavo. Iz gradiva pa je razvidno, da je bil enako pozoren do vsega, kar se je takrat dogajalo v dunajski in avstrijski javnosti (brata Schlegel). V tem okviru je najbolj pomembna avtorjeva podrobno dokumentirana ugotovitev o Kopitarjevi odklonitvi obeh oblik, ki sta označevali predmarčno katoliško restavracijo; slovenski znanstvenik je bil namreč izrazito nasproten tako kravenopolitični kot filozofsko-teološki smeri, kateri je poskušal inavgurirati Clemens Hofbauer. Ta ugotovitev je toliko bolj pomembna, ker v slovenski literarni zgodovini še vedno velja mnenje o Kopitarjevi tesni zvezi s predmarčnim katolicizmom, ne more pa se prijeti dokazana sorodnost z racionalno teologijo B. Bolzana. Le-tega je imel Kopitar za "prvega človeka v univerzumu", njegove idejne prvine pa so razvidne predvsem v znanstvenikovi korespondenci. Gradivo in izvedbe, ki iz njega izvirajo, potrjujejo že zapisana dejstva o Kopitarjevem idejno-genetičnem izviru v razsvetljenstvu, to poglavitno duhovno obzorje pa je na nekaterih mestih načeto s pobudami predromantike. Prvo je določilo avtorjevo znanstvenokritično metodo, drugo pa utemeljevalo koncept o nacionalni književnosti in nacionalnih jezikih.

Erich Prunč je avtor prispevka *Bartholomäus Kopitar und Urban Jarnik* (str. 397-410). Graški slavist, ki je pripravil odlično sodobno tekstno-kritično izdajo Jarnikovega dela, je strogo pozitivistično obnovil zgodbo o stikih in sodelovanju med dunajskim slavistom in koroškim duhovnikom (področja jezikoslovja, predvsem

dialektologije, in etnografija). Poseben pomen v tem sodelovanju ima korespondenca, ki je zanimiva tudi iz nacionalnih in političnih razlogov, nadvse aktualen pomen pa ima, ker je iz nje mogoče razbrati, v kakšno literarno smer je želel Kopitar privedsti pesniško dejavnost koroškega kulturnika. Beseda teče o literarnem nazoru, ki ima svoja izhodišča v nemški klasiki. Njegova raven je prilagojena krajevnemu (slovenskemu) recipientu in njegovi recepcijski zmogljivosti, kljub temu pa ne odstopa od načela, da je središče umetniškega dela jezikovna ter estetska harmonija.

Prispevek *Kopitar und das Südostslawische* (str. 411-15) je pripravil Rudolf Preinerstorfer; v njem gre za vprašanje bolgarskega in makedonskega jezika. Kopitar je že od začetka bolgarščino imel, ob srbskem in slovenskem jeziku, za samostojen južnoslovanski jezik, ko pa je v narečnem gradivu našel zglede za prehod starocerkvenoslovanskega nazala o v a, je spoznal pogloblito določilo makedonščine, ki se je jezikovno osamosvojila šele v našem stoletju. S to ugotovitvijo je dokončno potrjena teza iz moje monografije *Bartholomäus Kopitar* (1978), po kateri je slovenski slavist prvi, ki je spoznal zasnovno za nov slovanski književni jezik ("ko je iskal natančne podatke o Bolgarih, je pri tem naletel na makedonski idiom", str. 102).

Christian Hannick se loteva teme z naslovom *Kopitars Darstellung der Autobiographie des Gerasim Zelić* (str. 417-24). Gre za obširen Kopitarjev spis o avtobiografiji "generalnega vikarja grškega, ne-uniatnega reda v Dalmaciji" Gerasima Zelića, ki je bil objavljen leta 1824 v *Jahrbücher der Literatur*. Kopitar je v njem z nekaterimi opazkami, predvsem pa s poudarjanjem Zelićeve majhne izobraženosti, razodel svojo indignacijo do srbskega memoarista. Avtor prispevka odkriva za to oceno širši kontekst, ki naj bi ga predstavljal poskus uniatstva v Dalmaciji in Krajini. Ker se je Zelić temu, enako kot metropolit Đ. Stratimirović, upiral, je prišel v konflikt z ortodoksnim škofom B. Kraljevićem, ki je želel izvesti unijo z Rimom. Kopitarjevo stališče je bilo torej kulturno in politično (avstroslavistično) obarvano, Zelićeva domnevna strokovna nekompetentnost pa naj bi imela za cilj, da zapisano nasprotovanje razodene kot nerelevantno.

Prispevek Hermanna Lauschmanna (*Bartholomäus Kopitar und Jakob Philipp Fallmerayer in ihrer Auseinandersetzung über die griechische Frage*, str. 425-38) posega na področje grecistike. Za Kopitarja je znano, da je z velikimi simpatijami gledal na razvoj novogrške književnosti, obvladal je jezik, imel stike z Grki, ki so živeli na Dunaju, in z veliko večino dosegel pri policiji, da so lahko izhajali novogrški tiski. S Fallmerayerjem je prišel v konflikt, ker je branil naravno pravico Grkov do politične in kulturne samostojnosti, medtem ko je njegov nasprotnik zagovarjal *status quo* (to pomeni, da je podpiral avstrijsko in angleško stališče, ki je hotelo ohraniti teritorialno integriteto Turčije). Kopitar je pri Grkih ugotovil zavest o skupni pripadnosti in skupni kulturi, zato jim je priznal pravico do suverenosti. S tem je, tudi v tem primeru, razodel svoj kozmopolitizem, ki je bil zgrajen na načelih istega jezika, podobne kulture in skupne zgodovinske usode. To pa so izhodišča, ki so aktualna tudi še danes.

Max Demeter Peyfuss piše o temi *Aromunen um Kopitar* (str. 439-53). Za Kopitarja je znano, da se je ukvarjal tudi s temi vprašanji, od katerih nekatera niso do današnjega dne ustrezno razjasnjena (romunska kontinuiteta, ortografija, "vlaška" etnografija v jugovzhodni Evropi, razmerje med pravoslavljem in katolicizmom, prava zgodovina, legende okrog ustanovitelja romunske države). Za dunajskega slavista je pomembno, da mu kvalificirani strokovnjaki priznavajo zaslug, na osnovi katere je bila romunščina v evropski lingvistiki priznana kot romanski jezik. Peyfuss se v prispevku loteva samo vprašanj, ki izvirajo iz naslova, se pravi, Kopitarjevih stikov in odnosov do takojmenovanih Aromunov (srbsko *Cincari*, grško *Kutsoblahoi*, albansko *Cobanët*). Iz gradiva je zbral vrsto biografskih in kulturnozgodovinskih podatkov, na njihovi podlagi vzpostavil portrete ustreznih osebnosti in opisal, kdaj in zakaj so prišli v stik z dunajskim slavistom (gre za naslednje osebnosti: Konstantin Emanuel Gyika, Theodor Demeter Tirka, Michael Georg Bojadschi, Anastasios Christomanos, Demeter, Marko in Johann Nikolaus Darvar, Peter Duka de Kadar in Konstantin Michael Kumas).

Italijanski kopitarolog Sergio Bonazza objavlja novo gradivo o Kopitarjevih zvezah s Poljaki (*Inedita: Bartholomäus Kopitars Beziehungen zu polnischen Gelehrten*, str. 455-520). Dunajski slavist je namreč tudi poljsko jezikoslovno problematiko spremljal z veliko vztrajnostjo, čeprav ta dejavnost v celoti še ni obdelana. Doslej je bilo za to problematiko na voljo 21 pisem, Bonazza pa jim je dodal novih 26, ki bistveno spreminjajo vednost o Kopitarjevih dejanskih interesih v poljski znanosti. Med njegovimi korespondenti so trije pomembni slavisti tistega časa (Samuel Bogumil Linde, Jerzy Samuel Bandtkie in Antoni Zygmunt Helcel), sporadično pa se pojavljajo tudi drugi (Józef Maksymilian Ossolinski, Waclaw Aleksander Maciejowski, Stanislaw Dunin-Borkowski, J. Ludwig Jastrzebski, Emil Korytko in Adam Junosza Rosciszewski). Osrednji temi dopisovanja sta Lindejev slovar poljskega jezika in objava *Florijanskega psalterja*. Zlasti vznemirljiva so dejstva iz priprav na izdajo psalterja, ki spada med pomembne spomenike staropoljske književnosti, našli pa so ga v samostanu St. Florian leta 1827. Kopitar ga je pripravil za objavo, pod svojim imenom pa ga je izdal Dunin-Borkowski, kar je afera, ki je vredna romana. S Kopitarjeve strani je, po mnogih ostrih reakcijah v pismih in v publicistiki, iz tega spora izšla leta 1836 brošura z naslovom *Anti-Tartar*.

Predzadnja razprava v zborniku je *Bartholomäus Kopitar und die Wiener Hofbibliothek* (str. 521-87), ki jo je napisala Eva-Maria Hüttl-Hubert. Kopitarjevo delo v Dvorni biblioteki na Dunaju je bilo sicer že obravnavano, vendar praviloma v okviru zgodovinskih pregledov ustanove. V tem prispevku je pogloblito težišče na njegovi osebnosti in funkciji bibliotekarja; na to funkcijo je bil z dekretom cesarja Franca postavljen 8. decembra 1810. Avtorica spremlja razpise delovnega mesta in zaplete okrog tega, nato pa akribično vzpostavlja Kopitarjevo pot od četrtega skriptorja do prvega kustosa in dvornega svetnika (imenovanje na to mesto je prišlo že v letu Kopitarjeve smrti 29. aprila 1844). Ob postajah njegovega uradnega napredovanja so obdelane njegove delovne naloge in posebne zadolžitve. Kopitar je, kakor vemo, iskreno želel priti na delovno mesto bibliotekarja; le-to mu je bilo tako forum kot katedra, nekakšna odlična zamenjava torej za univerzo. Delovne

naloge so se idealno ujele z njegovim zanimanjem za paleografijo, klasično filologijo in slavistiko. V knjižnici je bil pri virih, ki so mu omogočali, da je imel pregled nad evropsko znanostjo, obenem pa je bilo to mesto srečanj z najpomembnejšimi imeni tistega časa. Sklep, ki iz vsega izvira, je naslednji: "Kopitarjev delovni etos je bil prej podoben jozefinističnemu kot franciscejskemu uradniku. Kljub temu je na presenetljiv način združeval od Jožefa II postularane lastnosti, kakor so iniciativa, osebna odgovornost in izrazita osebna hrabrost, s sposobnostjo, da deluje v predmarčnem, na subordinaciji utemeljenem uradniškem aparatu, ki ga je znal prilagoditi svojim ciljem" (str. 586).

Urednik Walter Lukan je prispeval razpravo *Kopitars Privatbibliothek* (str. 589-705). Avtor začenja z ugotovitvijo, da so bile knjige za Kopitarja življenje. Ko je v septembru 1845 ljubljanska licejska biblioteka dobila slavistovo zbirko knjig, je bil napravljen seznam, po katerem je bilo v njej 1925 kosov (2022 delov, 1071 zvezkov in 144 listov). Primerjava tega seznama z avkcijskim katalogom razkriva, da je bilo v le-tem kakšnih 80 števil več, kar že samo po sebi postavlja vprašanje, kakšna je bila Kopitarjeva knjižnica v resnici. Na podlagi te ugotovitve avtor rekonstruira nastajanje prvotne biblioteko, nato pa ugotavlja njeno kompletiranje po znanstvenih področjih (zahodnoslovansko, vzhodnoslovansko, južnoslovansko področje, Italijani, Madžari, Grki, Aromuni, Nemci, Francozi, Angleži). Z natančno analizo gradiva je nastal pregled tistega, kar je bilo v Kopitarjevi biblioteki. Opaziti je, da je imel najmanj interesa za hrvaško znanstveno produkcijo, posebno pozornost je posvečal slovenski protestantiki, področja pa, ki niso bila južnoslovanska, so zastopana na podlagi osebnih raziskovalnih interesov.

Kopitarjeva knjižna zbirka je v načelu imela predvsem jezikoslovni (primarno slavistični) karakter. Ostale sestavine so bile v funkciji jezikovnih raziskav (zgodovina, leposlovje, teologija z zbirko biblije in drugačnih verskih tekstov), nekaj pa je bilo naključnega izvira (geografija, pravo, arheologija, orientalistika), medtem ko del iz umetnostnega, glasbenega in naravoslovnega področja sploh ni zaslediti. V zbirki leposlovnih del so zlasti grški, rimski in nekaj italijanskih klasikov (Petrarca, Dante). Od beletrističnih del so v zbirki predvsem srbska, ki pa jih je nabavljal zaradi študija jezika; v knjižnici ni, postavimo za zgled, avtorjev, kakor so Shakespeare, Moliere, Klopstock, Lessing, Schiller in, kar preseneča, Goethe. Od antičnih klasikov ga je privlačil Aristofan, kar je pustilo sledi v Kopitarjevem pregnantnem, sarkastičnem, duhovitem in tudi ciničnem stilu. Med jezikoslovnimi deli so, kar je spet značilno, slovnice in slovarji, zbirke ljudskega (folklornega) blaga, prevodi biblije, liturgična dela, katekizmi in cerkveni teksti, ki se množično uporabljajo. Od drugih filologij sta zlasti številni klasična in germanska.

W. Lukan je torej z minuciozno in zelo precizno analizo podal temeljit pregled vseh sestavin Kopitarjeve biblioteko in, znotraj tega, začrtal že tudi vsebinsko sestavo, ki je bila izraz slavistovih osebnih in strokovnih interesov. S tem je postavljeno trdno ogrodje za hišo, v kateri bo vsak prihodnji zidak (eventualna nova najdba) našel ustrezno mesto.

Zbornik, o katerem teče beseda, je izredno pomembno znanstveno delo. V njem so objavljeni prispevki, ki prinašajo ali novo gradivo ali dopolnila in nove osvetlitve k že postavljenim vprašanjem. Najbolj pomemben del te knjige pa so obdelave Kopitarjeve vraslosti v dunajsko romantično šolo, bibliotekarskega dela, predvsem pa še rekonstrukcija njegove biblioteko. Tudi ta zbornik je, kakor pred njim že mnoge tujejezične objave, osvetlil pomembna vprašanja Kopitarjevega življenja in dela; to je storil z znanstveno objektivnostjo in z velikim razgledom po problematiki prve polovice XIX. stoletja. Pogled na Kopitarja je, kar je potrebno še posebej poudariti, nepristranski in neobremenjen, zato je lahko mirno ugotovil nekaj njegovih zaslug, ki so bile ali deloma znane ali pa celo neznane (odnos do avstrijskega predmarčnega katolicizma, pošten odnos do grškega nacionalnega gibanja, stališče do romunskega jezika, ki je ugotovilo njegov status, resnjica kot poglavitno načelo znanstvenega dela in podobno). S takimi in podobnimi raziskovalnimi plastmi se vseh devet prispevkov pridružuje in vgrajuje v napore predvsem ne-slovenskih znanstvenikov, da se Kopitar utemeljeno spozna za zelo pomembnega mislečega človeka prve polovice XIX. stoletja, čigar stališča so danes ali del splošno priznanih resnic ali pa so aktualna tudi še za sodobno umovanje.

Zbornik del o Kopitarju pa je tudi opomin in spodbuda slovenski kulturni zgodovini, katera ustrezen kompleks vprašanj še vedno gleda skozi spor med dunajskim slavistom in Prešernom. Skozi knjige, študije in priročnike se zato vlečejo popolnoma neustrezni pogledi in sodbe, ki Kopitarjevo osebnost ponižujejo, njegovo delo pa omalovažujejo. Dogaja se dovolj značilen paradoks: večina Slovencev ima tega moža za negativno sestavino svoje zgodovine, kar je v nasprotju s svetovno znanostjo, ki mu prizna status pomembnega evropskega raziskovalca. To nasprotje onemogoča, da uvidimo resnico: v prvi polovici XIX. stoletja smo imeli pomembnega pesnika (Prešerna), ob njem pa tudi genialnega znanstvenika (Kopitarja). Prvega pomen je za nacionalno literaturo izreden, drugi je velik z evropskega stališča. Med njima so bila nasprotja konceptualne narave, zapisati pa je treba tudi, da je šel poglavitni razvoj slovenske književnosti XIX. stoletja praviloma *mimo* Prešerna, od Levstika naprej pa je sprejemal pobude iz Kopitarjeve dediščine. Ko bomo spoznali to resnico, se bomo lahko kar hitro zdelili v misli, da moramo poskrbeti za literarnokritično izdajo Kopitarjevih del in korespondence. Kljub temu, da gre za evropsko pomembnega človeka, čigar delo je javno in za analizo vsem dostopno, omejena naloga vendarle pripada njegovi domovini. Slovenci nimamo toliko profiliranih svetovno znanih osebnosti, da bi jih lahko ali pozabljali ali metali čez krov. Danes je čas obnovljenega zanimanja za Kopitarjevo delo, zato bi bilo prav, da odvržemo svojo trmo in priznamo, da gre za človeka, ki je imel evropsko vlogo in evropski pomen.